

M. TVLLII CICERONIS

DE

FINIBVS BONORVM
ET MALORVM

AD

B R V T V M

LIBER V.

CUM audivissem Antiochum, Brute, ut so-
lebat, cum M. Pisone, in eo gymnasio, quod
Ptolomæum vocatur, unaque nobiscum Q.
frater, & T. Pomponius, & L. Cicero, frater
noster, cognatione patruelis, amore germa-
nus; constituimus inter nos, ut ambulatio-
nem postmeridianam conficeremus in Aca-
demia, maxime quod is locus ab omni turba
id temporis vacuus esset. Itaque ad tem-
pus ad Pisonem omnes: inde vario sermone
sex illa a Dipylo stadia confecimus. Cum au-
tem venissemus in Academiæ non sine causa
nobilitata spatia, solitudo erat ea, quam vo-

2 lueramus. Tum Piso, Naturane nobis hoc, inquit, datum dicam, an errore quodam, ut, cum ea loca videamus, in quibus memoria dignos viros acceperimus multum esse versatos, magis moveamur, quam si quando eorum ipsorum aut facta audiamus, aut scriptum aliquod legamus? velut ego nunc moveor. Venit enim mihi Platonis in mentem; quem accepimus primum hic disputare solitum, cujus etiam illi hortuli propinqui non memoriam solum mihi afferunt, sed ipsam videntur in conspectu meo ponere. Hic Speusippus, hic Xenocrates, hic ejus auditor Polemo; cujus illa ipsa sessio fuit, quam videmus. Equidem etiam curiam nostram (Hostiliam dico, non hanc novam, quæ mihi minor esse videtur, posteaquam est major) solebam intuens, Scipionem, Catonem, Lælium, nostrum vero in primis avum cogitare. Tanta vis admonitionis inest in locis; ut non sine causa ex his memoriæ ducta sit disciplina.

3 Tum Quintus, Est plane, Piso, ut dicis, inquit. nam me ipsum huc modo venientem convertibat ad sese Coloneus ille locus, cujus incola Sophocles ob oculos versabatur; quem scis quam admirer, quamque eo delecter. Me quidem ad altiorem memoriam Oe-

ſtipodis huc venientis, & illo molliffimo car-
 mine, quænam effent ipfa hæc loca, requi-
 rentis, ſpecies quædam commovit, inanîs
 ſcilicet, ſed commovit tamen. Tum Pompo-
 nius. At ego, quem vos, ut deditum Epicu-
 ro, infectari ſoletis, ſum multum equidem
 cum Phædro, quem unice diligo, ut ſcitis, in
 Epicuri hortis, quos modo præteribamus :
 ſed, veteris proverbii admonitu, vivorum me-
 mini: nec tamen Epicuri licet oblivifci, ſi
 cupiam; cujus imaginem non modo in tabu-
 lis noſtri familiares, ſed etiam in poculis, &
 in annulis habent. Hic ego, Pomponius qui-
 dem, inquam, noſter jocari videtur, & for-
 taſſe ſuo jure, ita enim Athenis ſe colloca-
 vit, ut ſit pæne unus ex Atticis, & id etiam
 cognomen videatur habiturus. Ego autem
 tibi, Piſo, aſſentior, uſu hoc evenire, ut acrius
 aliquanto & attentius de claris viris, loco-
 rum admonitu, cogitemus. ſcis enim me quo-
 dam tempore Metapontum veniſſe tecum, nec
 ad hoſpitem ante divertifſe, quam Pythago-
 ræ ipſum illum locum, ubi vitam ediderat,
 ſedemque viderim. Hoc autem tempore, etſi
 multa in omni parte Athenarum ſunt in ipſis
 locis indicia ſummorum virorum; tamen
 ego illa moveor exedra, modo enim fuit Char-

madas, quem videre videor, (est enim nota imago,) a sedeque ipsa, tanti ingenii magnitudine orbata, desiderari illam vocem puto.

5 Tum Piso, Quoniam igitur aliquid omnes, quid Lucius noster, inquit? an eum locum libenter invisit, ubi Demosthenes & Aeschines inter se decertare soliti sunt? suo enim quisque studio maxime ducitur. Et ille, cum erubisset, Noli, inquit, ex me quærere, qui in Phalericum etiam descenderim; quo in loco ad fluctum ajunt declamare solitum Demosthenem, ut fremitum affuesceret voce vincere. Modo etiam paulum ad dextram de via declinavi, ut ad Periclis sepulcrum accederem; quamquam id quidem infinitum est in hac urbe: quacunque enim ingredimur, in aliquam historiam vestigium ponimus.

6 Tum Piso, Atqui Cicero, inquit, ista studia, si ad imitandos summos viros spectant, ingeniosorum sunt; sin tantummodo ad indicia veteris memoriæ cognoscenda, curiosorum. Te autem hortamur omnes currentem quidem, ut spero, ut eos, quos novisse vis, etiam imitari velis. Hic ego, Etsi facit hic quidem, inquam, Piso, (ut vides) ea, quæ præcipis; tamen mihi grata est hortatio tua. Tum ille amicissime, ut solebat, Nos vero,

inquit, omnes omnia ad hujus adolescentiam conferamus, in primisque ut aliquid suorum studiorum philosophiæ quoque impertiat, vel ut te imitetur, quem amat; vel ut illud ipsum, quod studet, facere possit ornatus. Sed utrum hortandus es nobis, Luci, inquit, an etiam tua sponte propensus es? mihi quidem Antiochum, quem audis, satis belle videris attendere. Tum ille timide, vel potius verecunde, Facio, inquit, equidem: sed audistine modo de Charmada? rapior illuc, revocat autem Antiochus: nec est præterea, quem audiamus. Tum Piso, Etsi hoc, inquit, fortasse non poterit sic abire, cum hic 7 adsit, (me autem dicebat,) tamen audebo te ab hac Academia nova ad veterem illam vocare; in qua, ut dicere Antiochum audiebas, non ii soli numerantur, qui Academici vocantur, Speusippus, Xenocrates, Polemo, Crantor, ceterique, sed etiam Peripatetici veteres, quorum princeps Aristoteles, quem, excepto Platone, haud scio, an recte dixerim principem philosophorum. Ad eos igitur converte te, quæso: ex eorum enim scriptis & institutis cum omnis doctrina liberalis, omnis historia, omnis sermo elegans sumi potest, tum varietas est tanta artium, ut nemo

sine eo instrumento ad ullam rem illustriorem satis ornatus possit accedere. Ab his oratores, ab his imperatores, ac rerum publicarum principes exstiterunt: ut ad minora veniam, mathematici, poetæ, musici, medici denique ex hac, tanquam ex omnium artium officina, profecti sunt. Ad quæ ego, Scis me, inquam, istud idem sentire, Piso: sed a te opportune facta mentio est. Studet enim meus audire Cicero, quænam sit istius veteris, quam commemoras, Academiæ de finibus bonorum, Peripateticorumque sententia. Censemns autem te facillime id explanare posse, quod & Staseam Neapolitanum multos annos habueris apud te, & complures jam menses Athenis hæc ipsa te ex Antiocho videmus exquirere. Et ille ridens, Age, age, inquit (satis enim scite me nostri sermonis principium esse voluisti) exponamus adolescenti, si qua forte possumus. Dat enim id nobis solitudo. quod si quis Deus diceret, nunquam putarem, me in Academia, tanquam philosophum, disputaturum. sed ne, dum huic obsequor, vobis molestus sim. Mihi, inquam, qui te id ipsum rogavi? Tum Quintus & Pomponius cum idem se velle dixissent, Piso exorsus est; cujus oratio, attende quæso, Bru-

te, fatisne videatur Antiochi complexa esse sententiam; quam tibi, qui fratrem ejus Aristum frequenter audieris, maxime probatam existimo. Sic est igitur locutus.

Quantus ornatus in Peripateticorum disciplina fit, fatis est a me, ut brevissime potui, paulo ante dictum. Sed est forma ejus disciplinæ, sicut fere ceterarum, triplex: una pars est naturæ; differendi altera; vivendi tertia. Natura sic ab iis investigata est, ut nulla pars cœlo, mari, terra, (ut poetice loquar,) prætermissa sit. Quin etiam, cum de rerum initiis, omnique mundo locuti essent, ut multa, non modo probabili argumentatione, sed etiam necessaria mathematicorum ratione concluderent; maximam materiam ex rebus per se investigatis ad rerum occultarum cognitionem attulerunt. Persecutus est Aristoteles animantium omnium ortus, vitus, figuras: Theophrastus autem stirpium naturas, omniumque fere rerum, quæ e terra gignerentur, causas atque rationes; qua ex cognitione facilius facta est investigatio rerum occultissimarum, differendique ab iisdem non dialectice solum, sed etiam oratorie præcepta sunt tradita; ab Aristoteleque principe de singulis rebus in utramque partem

dicendi exercitatio est instituta, ut non contra omnia semper, sicut Arcefilas, diceret, & tamen, ut in omnibus rebus, quidquid
 11 ex utraque parte dici posset, exprimeret. Cum autem tertia pars bene vivendi præcepta quæreret, ea quoque est ab iisdem non solum ad privatæ vitæ rationem, sed etiam ad rerum publicarum rectionem relata. Omnium fere civitatum, non Græciæ solum, sed etiam barbariæ, ab Aristotele, mores, instituta, disciplinas; a Theophrasto leges etiam cognovimus; cumque uterque eorum docuisset, qualem in republica principem esse conveniret; pluribus præterea cum scripisset, qui esset optimus reipublicæ status; hoc amplius Theophrastus, quæ essent in republica inclinationes rerum, & momenta temporum, quibus esset moderandum, utcunque res postularet. Vitæ autem degendæ ratio maxime quidem illis placuit quieta, in contemplatione & cognitione posita rerum; quæ quia deorum erat vitæ simillima, sapiente visa est dignissima. atque his de rebus & splendida est eorum &
 5 illustris oratio. De summo autem bono, quia
 12 duo genera librorum sunt, unum populariter scriptum, quod ἐξωτερικὸν appellabant; alterum limatius, quod in commentariis relique-

runt; non semper idem dicere videntur: nec in summa tamen ipsa aut varietas est ulla, apud hos quidem, quos nominavi, aut inter ipsos diffensio. Sed cum beata vita quæatur, idque fit unum, quod philosophia spectare & sequi debeat; sitne ea tota sita in potestate sapientis, an possit aut labefactari, aut eripi rebus adversis, in eo nonnunquam variari inter eos & dubitari videtur; quod maxime efficit Theophrasti de beata vita liber, in quo multum admodum fortunæ datur: quod si ita se habeat, non possit beatam præstare vitam sapientia. Hæc mihi videtur delicatior, ut ita dicam, molliorque ratio, quam virtutis vis gravitasque postulat; quare teneamus Aristotelem, & ejus filium Nicomachum, cujus accurate scripti de moribus libri, dicuntur illi quidem esse Aristotelis; sed non video, cur non potuerit patri similis esse filius. Theophrastum tamen adhibeamus ad pleraque, dummodo plus in virtute teneamus, quam ille tenuit, firmitatis & roboris. Simus igitur contenti his. namque horum posteri, meliores illi quidem, mea sententia, quam reliquarum philosophi disciplinarum; sed ita degenerant, ut ipsi ex se nati esse videantur. Primum Theophrasti Strato, physicum se vo-

luit; in quo etsi est magnus, tamen nova pleraque, & perpauca de moribus. Hujus Lyfias & oratione locuples, rebus ipsis junior: concinnus deinde & elegans hujus Aristo; sed ea, quæ desideratur a magno philosopho, gravitas in eo non fuit: scripta sane & multa, & polita; sed nescio quo pacto au-
 14 ctoritatem oratio non habet. Prætereo multos, in his doctum hominem, & suavem Hieronymum; quem jam cur Peripateticum appellem, nescio: summum enim bonum exposuit, vacuitatem doloris. qui autem de summo bono dissentit, de tota philosophiæ ratione dissentit. Critolaus imitari antiquos voluit, & quidem est gravitate proximus, & redundat oratio. attamen is quidem in patriis institutis manet. Diodorus, ejus auditor, adjungit ad honestatem, vacuitatem doloris. Hic quoque suus est; de summoque bono dissentiens, dici verè Peripateticus non potest. Antiquorum autem sententiam Antiochus noster mihi videtur persequi diligentissime; quam eandem Aristote-
 6 lis fuisse & Polemonis docet. Facit igitur
 15 Lucius noster prudenter, qui audire de summo bono potissimum velit: hoc enim constituto in philosophia, constituta sunt omnia. Nam ceteris in rebus sive prætermisum, sive

ignotum est quippiam, non plus incommodi est, quam quanti quæque earum rerum est, in quibus neglectum est aliquid: summum autem bonum si ignoretur, vivendi rationem ignorari necesse est; ex quo tantus error consequitur, ut, quem in portum se recipiant, scire non possint. Cognitis autem rerum finibus, cum intelligitur, quid sit & bonorum extremum & malorum, inventa vitæ via est, conformatioque omnium officiorum.

Est igitur, quo quidque referatur; ex ¹⁶ quo, id quod omnes expetunt, beate vivendi ratio inveniri & comparari potest: quod quoniam, in quo sit, magna dissensio est; Carneadea nobis adhibenda divisio est, qua noster Antiochus libenter uti solet. Ille igitur vidit, non modo quot fuissent adhuc philosophorum de summo bono, sed quot omnino esse possent sententiæ. Negabat igitur ullam esse artem, quæ ipsa a se proficisceretur. etenim semper illud extra est, quod arte comprehenditur. Nihil opus est exemplis hoc facere longius: est enim perspicuum, nullam artem in se versari, sed esse aliud artem ipsam, aliud quod propositum sit arti. Quoniam igitur, ut medicina valetudinis, navigationis gubernatio, sic vivendi ars est prudentia; necesse

est, eam quoque ab alia re esse constitutam
 17 & profectam. Constat autem fere inter omnes, id, in quo prudentia versaretur, & quod assequi vellet, aptum & accommodatum naturæ esse oportere, & tale, ut ipsum per se invitaret & alliceret appetitum animi, quem ὁρμὴν Græci vocant. Quid autem sit, quod ita moveat, itaque a natura in primo ortu appetatur, non constat, deque eo est inter philosophos, cum summum bonum exquiratur, omnis dissensio. Totius enim quæstionis ejus, quæ habetur de finibus bonorum & malorum, cum quæritur, in his quid sit extremum & ultimum, fons reperiendus est, in quo sint prima invitamenta naturæ; quo invento, omnis ab eo, quasi capite, de summo
 7 bono & malo disputatio ducitur. Voluptatis alii primum appetitum putant, & primam depulsionem doloris: alii censent primum ascitum, doloris vacuitatem, & primum declinatum, dolorem. Ab his alii, quæ prima secundum naturam nominant, proficiscuntur; in quibus numerant incolumitatem, conservationemque omnium partium, valetudinem, sensus integros, [doloris vacuitatem,] vires, pulchritudinem, ceteraque generis ejusdem; quorum similia sunt prima
 18
 in

in animis, quasi virtutum igniculi & semina. Ex his tribus cum unum aliquod sit, quo primum natura moveatur vel ad appetendum, vel ad repellendum, nec quidquam omnino, præter hæc tria, possit esse; necesse est omnino, officium aut fugiendi, aut sequendi, ad eorum aliquid referri; ut illa prudentia, quam artem vitæ esse diximus, in earum trium rerum aliqua versetur, a qua totius vitæ ducat exordium. Ex eo autem, quod statue- 19 rit esse, quo primum natura moveatur, existet etiam recti ratio atque honesti, quæ cum uno aliquo ex tribus illis congruere possit, ut id honestum sit, facere omnia aut voluptatis causa, etiam si eam non consequare; aut non dolendi, etiam si id assequi nequeas; aut eorum, quæ secundum naturam, adipiscendi. Ita fit, ut, quanta differentia est in principiis naturalibus, tanta sit in finibus bonorum malorumque dissimilitudo. Alii rursus iisdem a principiis omne officium referunt aut ad voluptatem, aut ad non dolendum, aut ad prima illa secundum naturam obtinenda. Expositis jam igitur sex de 20 summo bono sententiis, trium proximarum hi principes: voluptatis Aristippus; non dolendi, Hieronymus; fruendi rebus iis, quas

primas secundum naturam esse diximus, Car-
 neades, non ille quidem auctor, sed defensor,
 differendi causa, fuit. Superiores tres erant,
 quæ esse possent: quarum est una sola de-
 fensa, eaque vehementer. Nam voluptatis
 causa facere omnia, cum, etiam si nihil con-
 sequamur, tamen ipsum illud consilium ita
 faciendi, per se expetendum, & honestum, &
 solum bonum sit, nemo dicit: ne vitiationem
 quidem doloris ipsam per se quisquam in re-
 bus expetendis putavit, ne si etiam evenire
 posset. At vero facere omnia, ut adipiscamur,
 quæ secundum naturam sint, etiam si ea non
 assequamur, id esse & honestum, & solum
 per se expetendum, & solum bonum Stoici
 dicunt. Sex igitur hæ sunt simplices de sum-
 ma bonorum malorumque sententiæ; duæ
 sine patrono, quatuor defensæ: junctæ au-
 tem & duplices expositiones summi boni, tres
 omnino fuerunt; nec vero plures, si penitus
 rerum naturam videas, esse potuerunt. Nam
 aut voluptas adjungi potest ad honestatem,
 ut Calliphoni, Dinomachoque placuit; aut
 doloris vacuitas, ut Diodoro; aut prima na-
 turæ, ut antiquis; quos eosdem Academicos
 & Peripateticos nominamus. Sed quoniam
 non possunt omnia simul dici; hæc in præ-
 sentia nota esse debebunt, voluptatem semo-

vendam esse; quando ad majora quædam, ut jam apparebit, nati sumus. De vacuitate doloris eadem fere dici solent, quæ de voluptate. Quoniam igitur & de voluptate cum Torquato, & de honestate, in qua una omne bonum poneretur, cum Catone est disputatum: primum, quæ contra voluptatem dicta sunt, eadem fere cadunt contra vacuitatem doloris. Nec vero alia sunt quærenda contra Carneadeam illam sententiam. Quocunque enim modo summum bonum sic exponitur, ut id vacet honestate; nec officia, nec virtutes in ea ratione, nec amicitiae constare possunt. Conjunctio autem cum honestate vel voluptatis, vel non dolendi, id ipsum honestum, quod amplecti vult, efficit turpe: ad eas enim res referre quæ agas, quarum una, si quis malo careat, in summo eum bono dicat esse; altera versetur in levissima parte naturæ; obscurantis est omnem splendorem honestatis, ne dicam inquinantis. Restant Stoici, qui cum a Peripateticis & Academicis omnia transtulissent, nominibus aliis easdem res secuti sunt. Hos contra singulos dici est melius: sed nunc, quod agimus; de illis, cum volumus. Democriti autem securitas, quæ est animi tanquam tranquillitas

tas, quam appellant *εὐθυμία*, eo separanda fuit ab hac disputatione, quia ista animi tranquillitas, ea ipsa est beata vita: quærimus autem, non quæ sit, sed unde sit. Jam explosæ ejectionæque sententiæ Pyrrhonis, Aristonis, Herilli, quod in hunc orbem, quem circumscripsimus, incidere non possunt, adhibendæ omnino non fuerunt. Nam cum omnis hæc quæstio de finibus, & quasi de extremis bonorum & malorum, ab eo proficiscatur, quod dicimus naturæ esse aptum & accommodatum, quodque ipsum per se primum appetatur; hoc totum & ii tollunt, qui in rebus iis, in quibus nihil, quod aut honestum, aut turpe sit, negant esse ullam causam, cur aliud alii anteponatur, nec inter eas res quidquam omnino putant interesse: & Herillus, si ita sensit, nihil esse bonum, præter scientiam, omnem consilii capiendi causam, inventionemque officii sustulit. Sic, exclusis sententiis reliquorum, cum præterea nulla esse possit, hæc antiquorum valeat necesse est. Ergo instituto veterum, quo etiam Stoici utuntur, hinc capiamus exordium.

24 Omne animal se ipsum diligit, ac simul ut ortum est, id agit, ut se conservet, quod hic ei primus ad omnem vitam tuendam ap-

petitus a natura datur, se ut conservet, atque ita sit affectum, ut optime secundum naturam affectum esse possit. Hanc initio constitutionem confusam habet & incertam, ut tantummodo se tueatur, qualecunque sit; sed nec quid sit, nec quid possit, nec quid ipsius natura sit, intelligit. Cum autem processit paulum, & quatenus quidquid se attingat, ad seque pertineat, perspicere coepit, tum sensim incipit progredi, seseque agnoscere, & intelligere, quam ob causam habeat eum, quem diximus, animi appetitum; coeptaque & ea, quæ naturæ apta sentit, appetere, & propulsare contraria. Ergo omni animali illud, quod appetit, positum est in eo, quod naturæ est accommodatum: ita finis bonorum existit, secundum naturam vivere, sic affectum, ut optime affici possit, ad naturamque accommodatissime. Quoniam au-²⁵tem sua cujusque animantis natura est, necesse est quoque finem omnium hunc esse, ut natura expleatur. nihil enim prohibet, quædam esse & inter se animalibus reliquis, & cum bestiis homini communia, quoniam omnium est natura communis. sed extrema illa, & summa, quæ quærimus, inter animalium genera distincta & dispersita sunt, & sua cui-

que propria, & ad id apta, quod cujusque natu-
 26 ra desiderat. Quare cum dicimus, omnibus
 animalibus extremum esse, secundum naturam
 vivere; non ita accipiendum est, quasi dicamus,
 unum esse omnium extremum: sed ut omnium
 artium recte dici potest commune esse, ut in
 aliqua scientia versetur, scientiam autem suam
 cujusque artis esse; sic commune animalium
 omnium secundum naturam vivere, sed na-
 turas esse diversas, ut aliud equo sit natura,
 aliud bovi, aliud homini, & tamen in om-
 nibus summa communis, & quidem non so-
 lum in animalibus, sed etiam in rebus om-
 nibus iis, quas natura alit, auget, & tuetur;
 in quibus videmus, ea, quæ gignuntur e ter-
 ra, multa quodam modo efficere ipsa sibi per
 se, quæ ad vivendum crescendumque valeant,
 & suo genere perveniant ad extremum: ut
 jam liceat una comprehensione omnia com-
 plecti; non dubitemque dicere, omnem na-
 turam esse conservatricem sui, idque habere
 propositum quasi finem & extremum, se ut
 custodiat quam in optimo sui generis statu:
 ut necesse sit, omnium rerum, quæ natura
 vigeant, similem esse finem, non eundem. Ex
 quo intelligi debet, homini id esse in bonis
 ultimum, secundum naturam vivere; quod

ita interpretemur, vivere ex hominis natura undique perfecta & nihil requirente. Hæc igitur nobis explicanda sunt: sed si enoda-²⁷ tius, vos ignoscetis. hujus enim ætati, & huic, nunc hoc primum fortasse audienti, servire debemus. Ita prorsus, inquam; etsi ea quidem, quæ adhuc dixisti, quamvis ad ætatem recte isto modo dicerentur.

Exposita igitur, inquit, terminatione rerum expetendarum, cur ista se res ita habeat, ut dixi, deinceps demonstrandum est; quamobrem ordiamur ab eo, quod primum posui: quod idem reapse primum est, ut intelligamus, omne animal se ipsum diligere; quod quamquam dubitationem non habet (est enim infixum in ipsa natura, comprehenditur suis cujusque sensibus, sic, ut, contra si quis dicere velit, non audiatur) tamen, ne quid prætermittamus, rationes quoque, cur hoc ita sit, afferendas puto. Etsi qui potest intelligi aut cogitari, esse aliquod animal, quod²⁸ se oderit? res enim concurrent contrariæ. Nam cum appetitus ille animi aliquid ad se trahere cœperit consulto, quod sibi obfit, quia fit sibi inimicus; cum id sua causa faciet, & oderit se, & simul diliget: quod fie-

ri non potest. Necessè est quidem, si quis sibi ipse inimicus est. eum, quæ bona sunt, mala putare; bona contra, quæ mala: & quæ appetenda, fugere; & quæ fugienda, appetere: quæ sine dubio vitæ sunt everfio. Neque enim, si nonnulli reperiuntur, qui aut laqueos, aut alia exitia quærant, aut, ut ille apud Terentium, qui decrevit *tantisper se minus injuriæ suo gnato facere*, (ut ait ipse) *dum*
 29 *fiat miser*, inimicus ipse sibi putandus est. Sed alii dolore moventur, alii cupiditate: iracundia etiam multi efferuntur; & cum in mala scientes irruunt, tamen se optime sibi consulere arbitrantur: itaque dicunt, nec dubitant,

Mihi sic usus est: tibi ut opus est facto, face: velut, qui ipsi sibi bellum indixissent, cruciari dies, noctes torqueri vellent; nec vero sese ipsi accusarent ob eam causam, quod sese male rebus suis consuluisse dicerent. eorum enim hæc est querela, qui sibi cari sunt, seseque diligunt. Quare, quotiescunque dicitur male de se quis mereri, sibi que esse inimicus atque hostis, vitam denique fugere; intelligatur aliquam subesse ejusmodi causam, ut ex eo ipso possit intelligi, sibi quem-
 30 *que esse carum. Nec vero id satis est, ne-*

minem esse, qui ipse se oderit; sed illud quoque intelligendum est, neminem esse, qui, quo modo se habeat, nihil sua censeat interesse. Tolletur enim appetitus animi, si, ut in iis rebus, inter quas nihil interest, neutram in partem propensiores sumus, item in nobismetipsis quemadmodum affecti simus, nihil nostra arbitrabimur interesse. Atque etiam II illud, si quis dicere velit, perabsurdum sit, ita diligere a sese quemque, ut ea vis diligendi ad aliam rem quampiam referatur, non ad eum ipsum, qui sese diligat. Hoc cum in amicitiiis, cum in officiis, cum in virtutibus dicitur, quomocunque dicitur, intelligi tamen, quid dicatur, potest: in nobis autem ipsis ne intelligi quidem, ut propter aliam quampiam rem, verbi gratia, propter voluptatem, nos amemus: propter nos enim illam, non propter eam nosmetipsos diligimus. Quamquam quid est, quod magis perspicuum 31 fit, non modo carum sibi quemque, verum etiam vehementer carum esse? quis est enim, aut quotus quisque, cui, mors cum appropinquet,

*Non refugiat timido sanguen, atque exal-
bescat metu?*

Etsi hoc quidem est in vitio, dissolutionem

naturæ tam valde perhorrescere; quod item est reprehendendum in dolore. Sed quia fere sic afficiuntur omnes, satis argumenti est, ab interitu naturam abhorrere: idque quo magis quidam ita faciunt, ut jure etiam reprehendantur, hoc magis intelligendum est, hæc ipsa nimia in quibusdam futura non fuisse, nisi quædam essent modica natura. Nec vero dico eorum metum mortis, qui quia privari se vitæ bonis arbitrentur, aut quia quasdam post mortem formidines extimescant, aut si metuant, ne cum dolore moriantur, idcirco mortem fugiant: in parvis enim sæpe, qui nihil eorum cogitant, si quando his ludentes minamur præcipituros alicunde, extimescunt: quin etiam feræ, inquit Pacuvius,

① *Quibus abest ad præcavendum intelligendi astutia,*

32 sibi injecto terrore mortis horrescunt. Quis autem de ipso sapiente aliter existimat, quin, etiam cum decreverit esse moriendum, tamen discessu a suis, atque ipsa relinquenda luce moveatur? Maxime autem in hoc quidem genere vis est perspicua naturæ, cum & mendicitatem multi perpetiantur, ut vivant; & angantur appropinquatione mortis confecti homines senectute; & ea perferant, quæ Phi-

loctetam videmus in fabulis ; qui cum cruciaretur non ferendis doloribus, propagabat tamen vitam aucupio sagittarum,

Configebat tardus celeres, stans volantes,
ut apud Attium est,

*Pinnarumque contextu corpori tegumenta
faciebat.*

De hominum genere, aut omnino de anima- 33
lium loquor ; cum arborum & stirpium eadem pæne natura sit : sive, ut doctissimis viris visum est, major aliqua causa, atque divinior hanc vim ingenuit ; sive hoc ita fit fortuito. Videamus ea, quæ terra gignit, corticibus & radicibus valida servari ; quod contingit animalibus sensuum distributione, & quadam compactione membrorum, qua quidem de re, quamquam assentior iis, qui hæc omnia regi natura putant ; quæ si natura negligat, ipsa esse non possint ; tamen concedo, ut, qui de hoc dissentiunt, existiment quod velint, vel hoc intelligant, si quando naturam hominis dicam, hominem dicere me. nihil enim hoc differt. nam prius poterit a se quisque discedere, quam appetitum earum rerum, quæ sibi conducant, amittere. Jure igitur gravissimi philosophi initium summi boni a natura petiverunt, & illum appe-

titum rerum, ad naturam accommodatarum, ingeneratum putaverunt omnibus, qui continentur ea commendatione naturæ, qua se ipsi diligunt.

12 Deinceps videndum est, quoniam satis aper-
 34 tum est, sibi quemque natura esse carum, quæ sit hominis natura: id est enim, de quo quærimus. Atqui perspicuum est, hominem e corpore animoque constare, cum primæ sint animi partes, secundæ corporis: deinde id quoque videmus, & ita figuratum corpus, ut excellat aliis, animumque ita constitutum, ut & sensibus instructus sit, & habeat præstantiam mentis, cui tota hominis natura pareat, in qua sit mirabilis quædam vis rationis, & cognitionis, & scientiæ, virtutumque omnium. Nam quæ corporis sunt, ea nec auctoritatem cum animi partibus comparandam, & cognitionem habent faciliorem. ita-
 35 que ab his ordiamur. Corporis igitur nostri partes, totaque figura, & forma, & statura, quam apta ad naturam sit, apparet: neque est dubium, quin frons, oculi, aures, & reliquæ partes, quales propriæ sunt hominis, intelligatur: sed certe opus est ea valere, & vigere, & naturales motus ususque habere, ut nec absit quid eorum, nec ægrum debili-

tatumve fit. id enim natura desiderat. Est etiam actio quædam corporis, quæ motus & status naturæ congruentes tenet; in quibus si peccetur distortionem & depravationem quædam, aut motu, statuve deformi, ut, si aut manibus ingrediatur quis, aut non ante, sed retro; fugere plane se ipse, & hominem ex homine exuens naturam odisse videatur. Quamobrem etiam sessiones quædam, & flexi fractique motus, quales protervorum hominum aut mollium esse solent, contra naturam sunt; ut, etiam si animi vitio id eveniat, tamen in corpore immutari hominis natura videatur. Itaque e contrario moderati æquabilesque habitus, affectiones, ususque corporis, apta esse ad naturam videntur. Jam vero ³⁶ animus non esse solum, sed etiam cujusdam modi debet esse, ut & omnes partes habeat incolumes, & de virtutibus nulla desit. Atque in sensibus est sua cujusque virtus, ut ne quid impediatur, quo minus suo sensus quisque munere fungatur in iis rebus celeriter expediteque percipiendis, quæ subjectæ sunt sensibus. Animi autem, & ejus animi partis, ¹³ quæ princeps est, quæque mens nominatur, plures sunt virtutes, sed duo prima genera: unum earum, quæ ingenerantur suapte na-

tura, appellanturque non voluntariæ; alterum earum, quæ in voluntate positæ, magis proprio nomine appellari solent; quarum est excellens in animorum laude præstantia. Prioris generis est docilitas, memoria; quæ fere omnia appellantur uno ingenii nomine; easque virtutes qui habent, ingeniosi vocantur: alterum autem genus est magnarum verarumque virtutum, quas appellamus voluntarias, ut prudentiam, temperantiam, fortitudinem, iustitiam, & reliquas ejusdem generis. Et summam quidem hæc erant de corpore animoque dicenda; quibus quasi informatum est, quod hominis natura postulet.

37 Ex quo perspicuum est, quoniam ipsi a nobis diligamur, omniaque & in animo, & in corpore perfecta velimus esse, ea nobis ipsa cara esse propter se, & in iis esse ad bene vivendum momenta maxima. Nam cui proposita fit conservatio sui, necesse est huic partes quoque sui caras esse, carioresque, quo perfectiores sint, & magis in suo genere laudabiles. Ea enim vita expetitur, quæ sit animi corporisque expleta virtutibus; in eoque summum bonum poni necesse est, quandoquidem id tale esse debet, ut rerum expendarum sit extremum: quo cognito, dubitari

non potest, quin, cum ipsi homines sibi sint per se & sua sponte cari, partes quoque & corporis, & animi, & earum rerum, quæ sunt in utriusque motu & statu, sua caritate colantur, & per se ipsæ appetantur. Qui-³⁸ bus expositis, facilis est conjectura, ea maxime esse expetenda ex nostris, quæ plurimum habent dignitatis: ut optimæ cujusque partis, quæ per se expetatur, virtus sit expetenda maxime. Ita fiet, ut animi virtus, corporis virtuti anteponatur, animique virtutes non voluntarias vincant virtutes voluntariæ; quæ quidem proprie virtutes appellantur, multumque excellunt, propterea quod ex ratione gignuntur, qua nihil est in homine divinius. Etenim omnium rerum, quas & creat natura, & tuetur, quæ aut sine animo sunt, aut non multo secus, earum summum bonum in corpore est; ut non inscite illud dictum videatur in sue, animam illi pecudi datam pro sale, ne putisceret.

Sunt autem bestię quædam, in quibus ¹⁴ inest aliquid simile virtutis, ut in leonibus, ut in canibus, ut in equis: in quibus non corporum solum, ut in suis, sed etiam animorum aliqua ex parte motus quosdam videmus. In homine autem summa omnis ani-

mi est, & in animo, rationis; ex qua virtus est, quæ rationis absolutio definitur; quam
 39 etiam atque etiam explicandam putant. Earum etiam rerum, quas terra gignit, educatio quædam & perfectio est, non dissimilis animantium, itaque & vivere vitem, & mori dicimus; arboremque & novellam, & vetulam, & vigere, & senescere: ex quo non est alienum, ut animantibus, sic illis & apta quædam ad naturam aptare, & aliena; earumque augendarum & alendarum quandam cultricem esse, quæ sit scientia atque ars agricoliarum, quæ circumcidat, amputet, erigat, extollat, adminiculetur, ut, quo natura ferat, eo possint ire; ut ipsæ vites, si loqui possint, ita se tractandas tuendasque esse fateantur. & nunc quidem, quod eam tuetur, ut de vite potissimum loquar, est id extrinsecus. in ipsa enim parum magna vis est, ut quam optime se habere possit, si nulla
 40 tura adhibeatur. At vero si ad vitem sensus accesserit, ut appetitum quendam habeat, & per se ipsa moveatur, quid facturam putas? an ea, quæ per vinitorem antea consequebatur, & per se ipsa curabit? sed videsne accessuram ei curam, ut sensus quoque suos, eorumque omnium appetitum, & , si
 qua

qua sint ei membra adjuncta, tueatur? sic ad illa, quæ semper habuit, junget ea, quæ postea accesserint; nec eundem finem habebit, quem cultor ejus habebat; sed volet secundum eam naturam, quæ postea ei adjuncta sit, vivere: ita similis erit ei finis boni, atque antea fuerat, nec idem tamen; non enim jam stirpis bonum quæret, sed animalis. Quod si non sensus modo ei fit datus, verum etiam animus hominis; non necesse est, & illa pristina manere, ut tuenda? & inter hæc multo esse cariora, quæ accesserint? animique optimam quamque partem carissimam? in eaque expletione naturæ summi boni finem consistere, cum longe multumque præstet mens atque ratio? Sic & extremum omnium appetendorum, æque ductum a prima commendatione naturæ, multis gradibus adscendit, ut ad summum perveniret; quod cumulatur ex integritate corporis, & ex mentis ratione perfecta.

Cum igitur ea sit, quam exposui, forma ¹⁵ naturæ; si, ut initio dixi, simul atque ortus ⁴¹ esset, si quisque cognosceret, judicareque posset, quæ vis & totius esset naturæ & partium singularum, continuo videret, quid esset hoc, quod quærimus, omnium rerum, quas expe-

timus, summum & ultimum; nec ulla in re peccare possit. Nunc vero a primo quidem mirabiliter occulta natura est, nec perspicui, nec cognosci potest: progredientibus autem ætatibus, sensim tardeve potius quasi nosmetipsos cognoscimus. Itaque illa prima commendatio, quæ a natura nostri facta est, nobis obscura & incerta est; primusque appetitus ille animi tantum agit, ut salvi atque integri esse possimus. Cum autem dispicere coepimus & sentire, quid simus, & quid animantibus ceteris differamus, tum ea sequi
 42 incipimus, ad quæ nati sumus. Quam similitudinem videmus in bestiis; quæ primo, in quo loco natæ sunt, ex eo se non commovent: deinde suo quæque appetitu movetur: serpente anguiculos, nare anaticulas, evolare merulas, cornibus uti videmus boves, nepas aculeis; suam denique cuique naturam esse ad vivendum ducem; quæ similitudo in genere etiam humano apparet. Parvi enim primo ortu sic jacent, tanquam omnino sine animo sint: cum autem paulum firmitatis accesserit; & animo utantur, & sensibus, connitunturque, ut sese erigant, & manibus utantur: & eos agnoscunt, a quibus educantur: deinde æqualibus delectantur, libenterque se cum

his congregant, dantque se ad ludendum: fabellarumque auditione ducuntur: deque eo, quod ipsis superat, aliis gratificari volunt: animadvertuntque ea, quæ domi fiunt, curiosus, incipiuntque commentari aliquid & discere: & eorum, quos vident, volunt non ignorare nomina: quibusque rebus cum æqualibus decertant, si vincunt, efferunt se lætitia: victi debilitantur, animosque demittunt; quorum sine causa fieri nihil putandum est. Est enim natura sic generata vis hominis, ut ad omnem virtutem percipiendam facta videatur; ob eamque causam parvi virtutum simulacris, quarum in se habent semina, sine doctrina moventur. sunt enim prima elementa naturæ; quibus auctis, virtutis quasi carmen efficitur. Nam cum ita nati factique simus, ut & agendi aliquid, & diligendi aliquos, & liberalitatis, & referendæ gratiæ principia in nobis contineremus, atque ad scientiam, prudentiam, fortitudinemque aptos animos haberemus, a contrariisque rebus alienos; non sine causa eas, quas dixi, in pueris virtutum quasi scintillulas videmus, e quibus accendi philosophi ratio debet, ut eam, quasi deum, ducem subsequens, ad naturæ perveniat extremum. Nam, ut sæ-

pe jam dixi, in infirma ætate imbecillaque mente vis naturæ per caliginem cernitur: cum autem progrediens confirmatur animus, agnoscit ille quidem naturæ vim, sed ita, ut progredi possit longius, per se fit tamen inchoata. Intrandum est igitur in rerum naturam, & penitus, quid ea postulet, pervidendum. aliter enim nosmetipsos nosse non possumus. quod præceptum, quia majus erat, quam ut ab homine videretur, idcirco assignatum est Deo. Jubet igitur nos Pythius Apollo *noscere nosmetipsos*. cognitio autem hæc est una, ut vim nostri corporis animique norimus, sequamurque eam vitam, quæ rebus ipsis perfruatur. Quoniam autem is animi appetitus a principio fuit, ut ea, quæ dixi, quam perfectissima a natura haberemus; confitendum est, cum id adepti simus, quod appetitum sit, in eo quasi ultimo consistere naturam, atque id esse summum bonum: quod certe universum sua sponte ipsum expeti, & propter se, necesse est, quoniam ante demonstratum est, etiam singulas ejus partes esse per se expectandas. In enumerandis autem corporis commodis si quis prætermittam a nobis voluptatem putabit, in aliud tempus quæstio differatur. utrum enim sit voluptas in iis rebus,

quas primas secundum naturam esse diximus, necne sit, ad id, quod agimus, nihil interest. Si enim (ut mihi quidem videtur) non explet bona naturæ voluptas, jure prætermiffa est: fin est in ea, quod quidam volunt, nihil impedit nostram hanc comprehensionem summi boni. Quæ enim constituta sunt prima naturæ, ad ea si voluptas accesserit, unum aliquod accesserit commodum corporis, neque eam constitutionem summi boni, quæ est proposita, mutaverit.

Et adhuc quidem ita nobis progressa ratio est, ut ea duceretur omnis a prima commendatione naturæ. Nunc autem aliud jam argumentandi sequamur genus, ut non solum, quia nos diligamus, sed quia cujusque partis naturæ & in corpore & in animo sua quæque vis sit, idcirco in his rebus summa, nostra sponte moveamur. Atque ut a corpore ordiar, videsne, ut, si qua in membris prava, aut debilitata, aut imminuta sint, occultent homines? ut etiam contendant & elaborent, si efficere possint, ut aut non appareat corporis vitium, aut quam minimum appareat? multosque etiam dolores curationis causa perferant? ut, si ipse usus mem-

brorum non modo non major, verum etiam minor futurus fit, eorum tamen species ad naturam revertatur? Etenim cum omnes natura totos se expetendos putent, nec id ob aliam rem, sed propter ipsos; necesse est ejus etiam partes propter se expeti, quod universum propter se expetatur. Quid? in motu & in statu corporis nihilne est, quod animadvertendum esse ipsa natura judicet? quemadmodum quis ambulet, sedeat, qui ductus oris, qui vultus in quoque sit; nihilne est in his rebus, quod dignum libero aut indignum esse ducamus? nonne odio dignos multos putamus, qui quodam motu aut statu videntur naturæ legem & modum contempsisse? Et, quoniam hæc deducuntur de corpore, quid est, cur non recte pulchritudo etiam ipsa propter se expetenda ducatur? nam si pravitatem imminutionemque corporis propter se fugiendam putamus; cur non etiam, ac fortasse magis, propter se formæ dignitatem sequamur? &, si turpitudinem fugimus in statu & motu corporis; quid est, cur pulchritudinem non sequamur? atque etiam valetudinem, vires, vacuitatem doloris non propter utilitatem solum, sed etiam ipsas propter se expetemus. Quoniam enim natura suis

omnibus expleri partibus vult, hunc statum corporis per se ipsum expetit, qui est maxime e natura; quæ tota perturbatur, si aut ægrum corpus est, aut dolet, aut caret viribus. Videamus animi partes, quarum est ¹⁸ adspectus illustrior; quæ quo sunt excelsiores, ⁴⁸ eo dant clariora indicia naturæ. Tantus est igitur innatus in nobis cognitionis amor & scientiæ, ut nemo dubitare possit, quin ad eas res hominum natura nullo emolumento invitata rapiatur. Videmusne, ut pueri ne verberibus quidem a contemplandis rebus perquirendisque deterreantur? ut pulsi requirant, & aliquid scire se gaudeant? ut aliis narrare gestiant? ut pompa, ludis, atque ejusmodi spectaculis teneantur, ob eamque rem vel famem & sitim perferant? Quid vero? qui ingenuis studiis atque artibus delectantur, nonne videmus eos nec valetudinis, nec rei familiaris habere rationem? omniaque perpeti, ipsa cognitione & scientia captos? & cum maximis curis & laboribus compensare eam, quam ex discendo capiant, voluptatem? Mihi quidem Homerus hujus- ⁴⁹ modi quiddam vidisse videtur in iis, quæ de Sirenum cantibus finxerit. neque enim vocum suavitate videntur, aut novitate quadam

& varietate cantandi revocare eos solitæ, qui prætervehebantur, sed quia multa se scire profitebantur; ut homines ad earum saxa discendi cupiditate adhærescerent. Ita enim invitant Ulysssem: (nam verti, ut quædam Homeri, sic istum ipsum locum:)

*O decus Argolicum, quin puppim flectis
Ulysses,*

*Auribus ut nostros possis agnoscere cantus,
Nam nemo hæc unquam est transvectus cae-
rula cursu,*

*Quin prius adstiterit vocum dulcedine ca-
ptus;*

*Post variis avido satiatus pectore musis,
Doctior ad patrias lapsus pervenerit oras,
Nos grave certamen belli, clademque tene-
mus,*

*Graecia quam Trojae divino numine vexit;
Omniaque e latis rerum vestigia terris.*

Vidit Homerus, probari fabulam non posse, si cantiunculis tantus vir irretitus teneretur: scientiam pollicentur; quam non erat mirum sapientiæ cupido patria esse cariorem. Atque omnia quidem scire, cujuscunque modi sint, cupere, curiosorum: duci vero majorum rerum contemplatione ad cupiditatem scientiæ, summorum virorum est putandum. Quem

enim ardorem studii censetis fuisse in Archi- 50
mede, qui dum in pulvere quædam describit
attentius, ne patriam quidem captam esse
senserit? quantum Aristoxeni ingenium con-
sumtum videmus in musicis? quo studio Ari-
stophanem putamus ætatem in literis duxis-
se? quid de Pythagora? quid de Platone, aut
Democrito loquar, a quibus propter discen-
di cupiditatem videmus ultimas terras esse
peragratas? quæ qui non vident, nihil un-
quam magna cognitione dignum amaverunt.
Atque hoc loco, qui propter animi volupta-
tes coli dicunt ea studia, quæ dixi, non in-
telligunt, idcirco esse ea propter se expeten-
da, quod, nulla utilitate objecta, delectentur
animi, atque ipsa scientia, etiam si incom-
modatura sit, gaudeant. Sed quid attinet de 51
rebus tam apertis plura requirere? ipsi enim
quæramus a nobis, stellarum motus contem-
plationesque rerum cœlestium, eorumque om-
nium, quæ naturæ obscuritate occultantur,
cognitiones, quemadmodum nos moveant; &
quid historia delectet, quam solemus perse-
qui usque ad extremum; prætermissa repe-
timus, inchoata persequimur. Nec vero sum
inscius, esse utilitatem in historia, non modo
voluptatem. Quid? cum fictas fabulas, e qui-

bus utilitas nulla duci potest, cum voluptate
 52 legimus? Quid? cum volumus nomina eo-
 rum, qui quid gesserint, nota nobis esse, pa-
 rentes, patriam, multa præterea minime ne-
 cessaria? quid? quod homines infima fortu-
 na, nulla spe rerum gerendarum, opifices de-
 nique, delectantur historia? maximeque eos
 videre possumus res gestas audire & legere
 velle, qui a spe gerendi absunt, confecti se-
 nectute. Quocirca intelligi necesse est, in
 53 ipsis rebus, quæ discuntur & cognoscuntur,
 invitamenta inesse, quibus ad discendum co-
 gnoscendumque moveamur. Ac veteres qui-
 dem philosophi, in beatorum insulis, fingunt,
 qualis futura sit vita sapientium, quos cura
 omni liberatos, nullum necessarium vitæ cul-
 tum aut paratum requirentes, nihil aliud esse
 acturos putant, nisi ut omne tempus in quæ-
 rendo ac discendo, in naturæ cognitione con-
 sumant. Nos autem non solum beatæ vitæ
 istam oblectationem videmus, sed etiam leva-
 mentum miseriarum. Itaque multi cum in
 potestate essent hostium aut tyrannorum, mul-
 ti in custodia, multi in exilio, dolorem suum
 54 doctrinæ studiis levaverunt. Princeps hujus
 civitatis Phalereus Demetrius, cum patria
 pulsus esset injuria, ad Ptolemæum se regem

Alexandriam contulit: qui cum in hac ipsa philosophia, ad quam te hortamur, excelleret, Thophrastique effet auditor, multa præclara in illo calamitoso otio scripsit, non ad usum aliquem suum, quo erat orbatus; sed animi cultus ille erat ei quasi quidam humanitatis cibus. Equidem e Cn. Aufidio, prætorio, erudito homine, oculis capto, sæpe audiebam, cum se lucis magis, quam utilitatis desiderio moveri diceret. Somnum denique nobis, nisi quietem corporibus & medicinam quandam laboris afferret, contra naturam putaremus datum: aufert enim sensus, actionemque tollit omnem. Itaque, si aut quietem natura non quæreret, aut eam posset alia quadam ratione consequi, facile pateremur; qui etiam nunc agendi aliquid, discendique causa, prope contra naturam vigiliis suscipere soleamus. Sunt autem clario- 20
ra, vel plane perspicua, nec dubitanda indi- 55
cia naturæ, maxime scilicet in homine, sed in omni animali, ut appetat animus aliquid agere semper, neque ulla conditione quietem sempiternam possit pati: facile est hæc cernere in primis puerorum ætatulis. Quamquam enim vereor, ne nimius in hoc genere videar; tamen omnes veteres philosophi, ma-

xime nostri, ad incunabula accedunt, quod in pueritia facillime se arbitrentur naturæ voluntatem posse cognoscere. Videmus igitur, ut conquiescere ne infantes quidem possint: cum vero paulum processerint, lusionibus vel laboriosis delectentur, ut ne verberibus quidem deterreri possint; eaque cupiditas agendi aliquid adolescit una cum ætatibus. Itaque, ne si jucundissimis quidem nos somniis usuros putemus, Endymionis somnum nobis velimus dari; idque si accidat, mortis instar
56 putemus. Quin etiam inertissimos homines, nescio qua singulari nequitia præditos, videmus tamen & animo & corpore moveri semper, &, cum re nulla impediuntur necessaria, aut alveolum poscere, aut quærere quempiam ludum, aut sermonem aliquem requirere: cumque non habeant ingenuas ex doctrina oblectationes, circulos aliquos & sessunculas consectari. Ne bestię quidem, quas delectationis causa concludimus, cum copiosius alantur, quam si essent liberæ, facile patiuntur sese contineri; motusque solutos & va-
57 gos, a natura sibi tributos, requirunt. Itaque, ut quisque optime natus institutusque est, esse omnino nolit in vita, si gerendis negotiis orbatus, possit paratissimis vesci volu-

ptatibus: nam aut privatim aliquid gerere malunt; aut, qui altiore animo sunt, capefunt rempublicam honoribus imperiisque adipiscendis, aut totos se ad studia doctrinae conferunt; qua in vita, tantum abest ut voluptates consecretur, etiam curas, sollicitudines, vigilias perferunt; optimaque parte hominis, quae in nobis divina ducenda est, ingenii & mentis acie fruuntur, nec voluptatem requirentes, nec fugientes laborem. Nec vero intermittunt aut admirationem earum rerum, quae sunt ab antiquis repertae, aut investigationem novarum: quo studio cum satiari non possint, omnium ceterarum rerum obliti, nihil abjectum, nihil humile cogitant: tantaque est vis talibus in studiis, ut eos etiam, qui sibi alios proposuerunt fines bonorum, quos utilitate aut voluptate dirigunt, tamen in rebus quaerendis explicandisque naturis aetates conterere videamus. Ergo hoc quidem apparet, nos ad agendum **21** esse natos. actionum autem genera plura, ut **58** obscurentur etiam minora majoribus. Maxima autem sunt, primum, ut mihi quidem videtur, & iis, quorum nunc in ratione versamur, consideratio cognitioque rerum coelestium, & earum, quas a natura occultatas

& latentes indagare ratio potest: deinde rerum publicarum administratio, aut administrandi sciendique prudens, temperata, fortis & iusta ratio, reliquæque virtutes, & actiones virtutibus congruentes; quæ uno verbo complexi omnia, *honestæ* dicimus; ad quorum etiam cognitionem & usum jam corroborati, natura ipsa præeunte deducimur. Omnium enim rerum principia parva sunt, sed suis progressionibus usa augentur; nec sine causa. in primo enim ortu inest teneritas & mollities quædam, ut nec res videre optimas, nec agere possint. Virtutis enim, beatæque vitæ, quæ duo maxime expetenda sunt, serius lumen apparet; multo etiam serius, ut plane, qualia sint, intelligantur. præclare enim Plato, *Beatum, cui etiam in senectute contigerit, ut sapientiam verasque opiniones* 159 *assequi possit.* Quare, quoniam de primis naturæ commodis satis dictum est, nunc de maioribus consequentibusque videamus.

Natura igitur corpus quidem hominis sic & genuit, & formavit, ut alia in primo ortu perficeret, alia progrediente ætate fingeret; neque sane multum adjumentis externis & adventitiis uteretur: animum autem reliquis rebus ita perfecit, ut corpus: sensibus enim

ornavit ad res percipiendas idoneis, ut nihil, aut non multum adjumento ullo ad suam conformationem indigeret. Quod autem in homine præstantissimum atque optimum est, id deseruit; etsi dedit talem mentem, quæ omnem virtutem accipere posset, ingenuitque sine doctrina notitias parvas rerum maximarum, & quasi instituit docere, & induxit in ea, quæ inerant, tanquam elementa virtutis: sed virtutem ipsam inchoavit; nihil amplius. Itaque nostrum est (quod nostrum dico, artis est) ad ea principia, quæ accepimus, consequentia exquirere, quoad sit id, quod volumus, effectum: quod quidem pluris sit haud paulo, magisque ipsum propter se expetendum, quam aut sensus, aut corporis ea, quæ diximus; quibus tantum præstat mentis excellens perfectio, ut vix cogitari possit, quid intersit. Itaque omnis honos, omnis admiratio, omne studium, ad virtutem & ad eas actiones, quæ virtuti sunt consentaneæ, refertur; eaque omnia, quæ aut ita in animis sunt, aut ita geruntur, uno nomine *honestæ* dicuntur: quorum omnium quæque sint notitiæ, quæque significantur rerum vocabulis, quæque cujusque vis & natura sit, mox videbimus. Hoc autem loco tantum explicemus, hæc, 22

61 honesta quæ dico, præterquam quod nosmet-
 ipsos diligamus, præterea suapte natura per
 se esse expetenda: indicant pueri; in quibus,
 ut in speculis, natura cernitur. Quanta stu-
 dia decertantium sunt? quanta ipsa certami-
 na? ut illi efferuntur lætitia, cum vicerint?
 ut pudet victos? ut se accusari nolunt? quam
 cupiunt laudari? quos illi labores non per-
 ferunt, ut æqualium principes sint? quæ me-
 moria est in his bene merentium? quæ refe-
 rendæ gratiæ cupiditas? atque ea in optimâ
 quaque indole maxime apparent; in qua hæc
 honesta, quæ intelligimus, a natura tanquam
 62 adumbrantur. sed hæc in pueris [expressa.]
 In iis vero ætatibus, quæ jam confirmatæ
 sunt, quis est tam dissimilis homini, qui non
 moveatur & offensione turpitudinis, & com-
 probatione honestatis? quis est, qui non ode-
 rit libidinosam, protervam adolescentiam?
 quis contra in illa ætate pudorem, constan-
 tiam, etiam si sua nihil interfit, non tamen
 diligit? quis Pullum Numitorium, Fregella-
 num, proditorem, quamquam reipublicæ no-
 stræ profuit, non odit? quis urbis conserva-
 torem Codrum, quis Erechthei filias non
 maxime laudat? cui Tubuli nomen odio non
 est? quis Aristidem mortuum non diligit?

an obliviscimur, quantopere in audiendo, in legendoque moveamur, cum pie, cum amice, cum magno animo aliquid factum cognoscimus? Quid loquar de nobis, qui ad laudem⁶³ & ad decus nati, suscepti, instituti sumus? qui clamores vulgi atque imperitorum excitantur in theatris, cum illa dicuntur?

Ego sum Orestes.

contraque ab altero,

Inimmo enimvero ego sum, inquam, Orestes.

Cum autem etiam exitus ab utroque datur conturbato errantique regi: ambo ergo una vivere precamur. quoties hoc agitur, quandoque, nisi admirationibus maximis? Nemo est igitur, qui non hanc affectionem animi probet atque laudet; qua non modo utilitas nulla quæritur, sed contra utilitatem etiam conservatur fides. Talibus exemplis non fit⁶⁴ etæ solum fabulæ, verum etiam historiæ refertæ sunt, & quidem maxime nostræ. Nos enim ad sacra Idæa accipienda optimum virum delegimus: nos tutores misimus regibus: nostri imperatores pro salute patriæ sua capita voverunt: nostri consules regem inimicissimum, moenibus jam appropinquantem, monuerunt, a veneno ut caveret: nostra in republica & quæ per vim oblatum

stuprum voluntaria morte lueret, inventa est; & qui interficeret filiam, ne stupraretur; quæ quidem omnia, & innumerabilia præterea, quis est, qui non intelligat, & eos, qui fecerunt, dignitatis splendore ductos, immemores fuisse utilitatum suarum, nosque, cum ea laudemus, nulla alia re, nisi honestate duci?

23 Quibus rebus breviter expositis (nec enim sum copiam, quam potui, quia dubitatio in re nulla erat, persecutus) sed in his rebus concluditur profecto, & virtutes omnes, & honestum illud, quod ex his virtutibus exoritur, & in his hæret, esse per se expetendum. In omni autem honesto, de quo loquimur, nihil est tam illustre, nec quod latius pateat, quam conjunctio inter homines hominum, & quasi quædam societas & communicatio utilitatum, & ipsa caritas generis humani; quæ nata a primo fatu, quo a procreatoribus nati diliguntur, & tota domus conjugio & stirpe conjungitur, serpit sensim foras, cognationibus primum, tum affinitatibus, deinde amicitiiis; post vicinitatibus; tum civibus, & iis, qui publice socii atque amici sunt; deinde totius complexu gentis humanæ; quæ animi affectio suum cuique tribuens, atque hanc, quam dico, societatem

conjunctionis humanæ munifice & æque
tuens, iustitia dicitur; cui adjuuctæ sunt pie-
tas, bonitas, liberalitas, benignitas, comitas,
quæque sunt generis ejusdem: atque hæc ita
iustitiæ propria sunt, ut sint virtutum reli-
quarum communia. Nam cum sic hominis 66
natura generata sit, ut habeat quiddam in-
natum quasi civile atque populare, quod Græ-
ci πολιτικὸν vocant; quidquid agat quæque
virtus, id a communitate, & ea, quam ex-
posui, caritate atque societate humana non
abhorrebit; vicissimque iustitia, ut ipsa se fun-
det usu in ceteras virtutes, sic illas expetet.
servari enim iustitia, nisi a sapiente, non po-
test. Qualis est igitur omnis hæc, quam di-
co, conspiratio, consensusque virtutum, tale
est illud ipsum honestum; quandoquidem ho-
nestum, aut ipsa virtus est, aut res gesta vir-
tute. quibus in rebus vita consentiens, vir-
tutibusque respondens, recta, & honesta, &
constans, & naturæ congruens existimari po-
test. Atque hæc conjunctio confusioque vir- 67
tutum tamen a philosophis ratione quadam
distinguitur: nam cum ita copulatæ conne-
xæque sunt, ut omnes omnium participes
sint, nec alia ab alia possit separari; tamen
proprium suum cujusque munus est, ut for-

titudo in laboribus periculisque cernatur;
 temperantia in prætermittendis voluptatibus;
 prudentia in delectu bonorum & malorum;
 justitia in suo cuique tribuendo. Quando igitur
 inest in omni virtute cura quædam quasi
 foras spectans, aliosque appetens atque com-
 plectens, existit illud, ut amici, ut fratres,
 ut propinqui, ut affines, ut cives, ut omnes
 denique (quando unam societatem hominum
 esse volumus) propter se expetendi sint: at-
 que eorum nihil est ejus generis, ut sit in fi-
 68 ne atque extremo bonorum. Ita fit, ut duo
 genera propter se expetendorum reperiantur:
 unum, quod est in iis, in quibus completur
 illud extremum; quæ sunt aut animi, aut
 corporis. Hæc autem, quæ sunt extrinsecus,
 id est, quæ neque in animo sunt, neque in
 corpore, ut amici, ut parentes, ut liberi, ut
 propinqui, ut ipsa patria, sunt illa quidem
 sua sponte cara, sed eodem in genere, quo
 illa, non sunt. Nec vero quisquam summum
 bonum assequi unquam possit, si omnia illa,
 quæ sunt extra, quamquam expetenda, sum-
 24 mo bono continerentur. Quo modo igitur,
 69 inquires, verum esse poterit, omnia referri
 ad summum bonum, si amicitia, si propin-
 quitates, si reliqua externa summo bono non

continentur? Hac videlicet ratione: quod ea, quæ externa sunt, iis tuemur officiis, quæ oriuntur a suo cujusque genere virtutis, nam & amici cultus, & parentis, & quî officio fungitur, in eo ipso prodest, quod, ita fungi officio, in recte factis est; quæ sunt orta virtutibus; quæ quidem sapientes sequuntur, utentes tanquam duce natura.

Non perfecti autem homines, & tamen ingeniis excellentibus præditi, excitantur sæpe gloria; quæ habet formam honestatis, & similitudinem. Quod si ipsam honestatem, undique perfectam & absolutam, rem unam præclarissimam omnium maximeque laudandam, penitus viderent; quonam gaudio complerentur, cum tantopere ejus adumbrata opinione lætentur? Quem enim deditum voluptatibus, cupiditatum incendiis inflammatum, in iis potiendis, quæ acerrime concupivisset, tanta lætitia perfundi arbitramur, quanta aut superiorem Africanum, Annibale victo; aut posteriorem Carthagine everfa? quem Tiberina decursio, festo illo die, tanto gaudio affecit, quanto L. Paulum, cum regem Persen captum adduceret, eodem flumine invectum? Age nunc, Luci noster, ex-
strue animo altitudinem excellentiamque vir-

tutum : jam non dubitabis, quin earum com-
 potes homines, magno animo erectoque viven-
 tes, semper sint beati : qui omnes motus for-
 tunæ, mutationesque rerum & temporum,
 leves & imbecillos fore intelligant, si in vir-
 tutis certamen venerint : illa enim, quæ sunt
 a nobis bona corporis numerata, complent
 ea quidem beatissimam vitam, sed ita, ut si-
 ne illis possit beata vita existere. Ita enim
 parvæ & exiguæ sunt istæ accessiones bono-
 rum, ut quemadmodum stellæ in radio solis,
 sic istæ in virtutum splendore ne cernantur
 72 quidem. Atque hoc ut vere dicitur, parva
 esse ad beate vivendum momenta ista cor-
 poris commodorum ; sic nimis violentum est,
 nulla esse dicere. Qui enim sic disputant, obli-
 ti mihi videntur, quæ ipsi fecerint principia
 naturæ : tribuendum igitur est his aliquid,
 dummodo, quantum tribuendum sit, intelli-
 gas. Est tamen philosophi, non tam glorio-
 sa, quam vera quærentis, nec pro nihilo pu-
 tare ea, quæ secundum naturam illi ipsi glo-
 riosi esse fatebantur, & videre tantam vim
 virtutis, tantamque, ut ita dicam, auctori-
 tatem honestatis, ut reliqua non illa quidem
 nulla, sed ita parva sint, ut nulla esse videan-
 tur. Hæc est nec omnia spernentis præter

virtutem, & virtutem ipsam suis laudibus
amplificantis oratio: denique hæc est undi-
que completa & perfecta explicatio summi
boni. hinc ceteri particulas arripere conati,
suam quisque videri voluit afferre senten-
tiam. Sæpe ab Aristotele, a Theophrasto 25
mirabiliter est laudata per se ipsa rerum scien- 73
tia: hoc uno captus Herillus, scientiam sum-
mum bonum esse defendit, nec rem ullam
aliam per se expetendam. Multa sunt dicta
ab antiquis de contemnendis ac despiciendis
rebus humanis: hoc unum Aristo tenuit: præ-
ter vitia atque virtutes negavit rem esse ul-
lam aut fugiendam, aut expetendam. Posi-
tum est a nostris in iis rebus, quæ secundum
naturam essent, non dolere: hoc Hierony-
mus summum bonum esse dixit. At vero
Callipho, & post eum Diodorus, cum alter
voluptatem adamavisset, alter vacuitatem do-
loris; neuter honestate carere potuit, quæ
est a nostris laudata maxime. Quin etiam 74
ipsi voluptarii deverticula quæerunt, & vir-
tutes habent in ore totos dies, voluptatem-
que primo duntaxat expeti dicunt; deinde
consuetudine quasi alteram naturam effici,
qua impulsus multa faciant, nullam quæren-
tes voluptatem. Stoici restant. hi quidem

non unam aliquam aut alteram a nobis, sed totam ad se nostram philosophiam transtulerunt: atque, ut reliqui faures, earum rerum, quas ceperunt, signa commutant; sic illi, ut sententiis nostris pro suis uterentur, nomina, tanquam rerum notas, mutaverunt. Ita relinquitur sola hæc disciplina digna studiosis ingenuarum artium, digna eruditis, digna claris viris, digna principibus, digna regibus.

75 Quæ cum dixisset, paulumque institisset, Quid est, inquit? satisne vobis videor pro meo jure in vestris auribus commentatus? Et ego, Tu vero, inquam, Piso, ut sæpe alias, sic hodie ita ista nosse visus es, ut, si tui copia nobis semper fieret, non multum Græcis supplicandum putarem; quod quidem eo probavi magis, quia memini, Staseam Neapolitanum, doctorem illum tuum, nobilem sane Peripateticum, aliquanto ista secus dicere solitum, assentientem iis, qui multum in fortuna secunda aut adversa, multum in bonis aut malis corporis ponerent. Est ut, dicis, inquit: sed hæc ab Antiocho, nostro familiari, dicuntur multo melius & fortius, quam a Stasea dicebantur; quamquam ego non quæro, quid tibi a me probatum sit, sed huic Ciceroni nostro, quem discipulum cupio a te

abducere. Tum Lucius, Mihi vero ista val- 26
de probata sunt: quod item fratri puto. Tum 76
mihi Piso, Quid ergo? inquit, dasne adoles-
centi veniam? an eum discere ea mavis, quæ
cum præclare didicerit, nihil sciat? Ego ve-
ro isti, inquam, permitto; sed nonne memi-
nisti, mihi licere probare ista, quæ sunt a te
dicta? quis enim potest ea, quæ probabilia
videantur ei, non probare? An vero, inquit,
quisquam potest probare, quod perceptum,
quod comprehensum, quod cognitum non ha-
bet? Non est ista, inquam Piso, magna dis-
fensio. nihil est enim aliud, quamobrem ni-
hil percipi mihi posse videatur, nisi quod per-
cipiendi vis ita definitur a Stoicis, ut negent
quidquam posse percipi, nisi tale verum, qua-
le falsum esse non possit, itaque hæc cum il-
lis est dissensio, cum Peripateticis nulla sa-
ne. Sed hæc omittamus; habent enim &
bene longam, & satis litigiosam disputatio-
nem.

Illud mihi a te nimium festinanter dictum 77
videtur, sapientes omnes esse semper beatos:
nescio quo modo prætervolavit oratio. Quod
nisi ita efficitur; quæ Theophrastus de for-
tuna, de dolore, de cruciату corporis dixit,
cum quibus conjungi beatam vitam nullo mo-

do posse putavit, vereor ne vera sint. Nam illud vehementer repugnat, eundem & beatum esse & multis malis oppressum: hæc quò modo convenient, non sane intelligo. Utrum igitur tibi non placet, inquit, virtutis tantam vim esse, ut ad beate vivendum se ipsa contenta sit? an, si id probas, ita fieri posse negas, ut ii, qui virtutis compotes sint, etiam malis quibusdam affecti, beati sint? Ego vero volo in virtute vim esse quam maximam: sed, quanta sit, alias; nunc tantum, possitne esse tanta, si quidquam extra virtutem habet⁷⁸ beatur in bonis. Atqui, inquit, si Stoicis concedis, ut virtus sola, si adfit, vitam efficiat beatam; concedis etiam Peripateticis, quæ enim mala illi non audent appellare, aspera autem, & incommoda, & rejicienda, & aliena naturæ esse concedunt, ea nos mala dicimus, sed exigua, & porro minima. Quare si potest esse beatus is, qui est in asperis rejiciendisque rebus, potest is quoque esse, qui est in parvis malis. Et ego, Piso, inquam, si est quisquam, qui acute in causis videre soleat, quæ res agatur, is es profecto tu; quare attende, quæso: nam adhuc, meo fortasse vitio, quid ego quæram, non perspicias. Istic sum, inquit, exspectoque quid ad id, quod

quæram, respondeas. Respondebo, me non 27
quærere, inquam, hoc tempore, quid virtus 79
possit efficere, sed quid constanter dicatur,
quid ipsum a se dissentiat. Quo igitur, in-
quit, modo? Quia cum a Zenone, inquam,
hoc magnifice, tanquam ex oraculo, editur,
Virtus ad beate vivendum se ipsa contenta est.
Quare, inquit? Respondet, *Quia, nisi quod
honestum est, nullum est aliud bonum.* Non
quæro jam, verumne sit: illud dico, ea, quæ
dicat, præclare inter se cohærere. Dixit 80
hoc idem Epicurus, Semper beatum esse sa-
pientem; quod quidem solet ebullire nonnun-
quam. quem quidem, cum summis doloribus
conficiatur, ait dicturum, *Quam suave est!
quam nihil curo!* Non pugnem cum homine,
cur tantum habeat in natura boni: illud ur-
geam, non intelligere eum, quid sibi dicen-
dum sit, cum dolorem summum malum esse
dixerit. Eadem nunc mea adversum te ora-
tio est: dicis eadem omnia & bona & mala,
quæ quidem dicunt, qui nunquam philoso-
phum pictum, ut dicitur, viderunt; valetu-
dinem, vires, staturam, formam, integrita-
tem unguiculorum omnium, bona; deformi-
tatem, morbum, debilitatem, mala. Jam illa 81
externa, parce tu quidem: sed [hæc] cum

corporis bona sint, eorum conficiencia certe in bonis numerabis, amicos, liberos, propinquos, divitias, honores, opes: contra hæc attende me nihil dicere: si ista mala sunt, iuquæ potest incidere sapiens, sapientem esse, non esse ad beate vivendum satis. Immo vero, inquit, ad beatissime vivendum, parum est; ad beate vero, satis. Animadverti, inquam, te isto modo paulo ante ponere; & scio, ab Antiocho nostro dici sic solere: sed quid minus probandum, quam esse aliquem beatum, nec satis beatum? Quod autem satis est, eo quidquid accesserit, nimium est; & nemo nimium beatus est; & 82 nemo beato beatior. Ergo, inquit, tibi Q. Metellus, qui tres filios consules vidit, e quibus unum etiam & censores & triumphantem, quartum autem prætorem, eosque salvos reliquit, & tres filias nuptas, cum ipse consul, censor etiam augurque fuisset, & triumphasset; ut sapiens fuerit, nonne beatior, quam, ut item sapiens fuerit, qui in potestate hostium, vigiliis & inedia necatus 28 est, Regulus? Quid me istud rogas, inquam? Stoicos roga. Quid igitur, inquit, eos responsuros putas? Nihilo beatiorum esse Metellum, quam Regulum. Inde igitur, inquit, 83

audiendum est. Tamen a proposito, inquam, aberravimus: non enim, inquam, quæro, quid verum, sed quid cuique dicendum sit. Utinam quidem dicerent alium alio beatio rem! jam ruinas videres. in virtute enim sola, & in ipso honesto cum sit bonum positum, cumque nec virtus, ut placet illis, nec honestum crescat, idque bonum solum sit, quo qui potia- tur, necesse est beatus sit, cum id augeri non possit, in quo uno positum est beatum esse; qui potest esse quisquam alius alio beatior? vi- desne, ut hæc concinant? Et Hercule (faten- dum est enim, quod sentio) mirabilis est apud illos contextus rerum: respondent extrema primis, media utrisque, omnia omnibus: quid sequatur, quid repugnet, vident. In geome- tria prima si dederis, danda sunt omnia: con- cede nihil esse bonum, nisi quod honestum sit: concedendum est, in virtute sola posi- tam esse beatam vitam. Vide rursus retro: dato hoc, dandum erit illud; quod vestri non item. Tria genera bonorum. proclivius cur- 84 rit oratio: venit ad extremum: hæret in sa- lebra: cupit enim dicere, Nihil posse ad bea- tam vitam deesse sapienti. Honestæ oratio: Socra- tica, Platonis etiam. Audeo dicere, in- quit. Non potest, nisi retexueris illa: pau-

pertas si malum est, mendicus beatus esse
 nemo potest, quamvis sit sapiens. At Zeno
 eum non beatum modo, sed etiam divitem
 dicere ausus est. Dolere, malum: in cru-
 cem qui agitur, beatus esse non potest. Bo-
 num, liberi: miserum orbitas. bonum pa-
 tria: miserum exilium. bonum valetudo:
 miserum morbus. bonum integritas corpo-
 ris: miserum debilitas. bonum incolumis
 acies: miserum cæcitas; quæ si potest sin-
 gula consolando levare, universa quo modo
 sustinebit? sit enim idem cæcus, debilis, mor-
 bo gravissimo affectus, exsul, orbus, egens,
 torqueatur eculeo: quem hunc appellas, Ze-
 no? Beatum, inquit. Etiam beatissimum?
 Quippe, inquiet, cum tam docuerim, gradus
 istam rem non habere, quam virtutem, in qua
 85 sit etiam ipsum beatum. Tibi hoc incredi-
 bile, quia beatissimum. Quid tuum? credi-
 bile? Si enim ad populum me vocas; eum,
 quia ita sit affectus, beatum nunquam pro-
 babis: si ad prudentes; alterum fortasse du-
 bitabunt, sitne tantum in virtute, ut ea præ-
 diti, vel in Phalaridis tauro beati sint; alte-
 rum non dubitabunt, quin & Stoici conve-
 nientia sibi dicant, & vos repugnantia. Theo-
 phraستي igitur, inquit, tibi liber ille placet de

beata vita? Tamen aberramus a proposito:
& ne longius, Prorsus, inquam, Piso, si ista
mala sunt, placet. Nonne igitur tibi viden- 86
tur, inquit, mala? Id quæres? inquam: in
quo, utrum respondero, verses te huc atque
illuc necesse est. Quo tandem modo, inquit?
Quia si mala sunt, is, qui erit in his, beatus
non erit: si mala non sunt, jacet omnis ratio
Peripateticorum. Et ille ridens, Video, in-
quit, quid agas: ne discipulum abducam, ti-
mes. Tu vero, inquam, ducas licet, si se-
quatur; erit enim mecum, si tecum erit.

Audi igitur, inquit, Luci. tecum enim 29
mihi instituenda oratio est. Omnis auctori-
tas philosophiæ, ut ait Theophrastus, confi-
sit in beata vita comparanda; beate enim
vivendi cupiditate incensi omnes sumus. Hoc 87
mihi cum tuo fratre convenit; quare hoc vi-
dendum est, possitne nobis hoc ratio philo-
sophorum dare. Pollicetur certe. nisi enim
id faceret, cur Plato Aegyptum peragravit,
ut a sacerdotibus barbaris numeros & cœle-
stia acciperet? cur post Tarentum ad Ar-
chytam? cur ad ceteros Pythagoreos, Eche-
cratem, Timæum, Acrionem Locros, ut, cum
Socratem expressisset, adjungeret Pythago-
reorum disciplinam, eaque, quæ Socrates re-

pudiabat, addisceret? cur ipse Pythagoras & Aegyptum lustravit, & Persarum magos adiit? cur tantas regiones barbarorum pedibus obiit? tot maria transmisit? cur hæc eadem Democritus? qui (vere, falsone, quæreremus) dicitur oculis se privasse: certe ut quam minime animus a cogitationibus abduceretur: patrimonium neglexit, agros deseruit incultos, quid quærens aliud, nisi beatam vitam? quam si etiam in rerum cognitione ponebat, tamen ex illa investigatione naturæ consequi volebat, ut esset bono animo. Id enim ille summum bonum, *ἡδυστατον*, & sæpe *ἀταρβιατον*

88 appellat, id est, animum terrore liberum. Sed hæc etsi præclare, nondum tamen & perpolitata, pauca enim, neque ea ipsa enucleate ab hoc, de virtute quidem, dicta. post enim hæc in hac urbe primum a Socrate quæri cœpta; deinde in hunc locum delata sunt. nec dubitatum, quin in virtute omnis, ut bene, sic etiam beate vivendi spes poneretur; quæ cum Zeno didicisset a nostris; ut in actionibus præscribi solet, de re eadem alio modo, hoc tu nunc in illo probas. Scilicet vocabulis rerum mutatis, inconstantix crimen ille effugit, nos effugere non possumus? Ille Metelli vitam negat beatiorum, quam Reguli; præ-

po-

ponendam tamen; nec magis expetendam, sed magis sumendam, & si optio esset, eligendam Metelli, rejiciendam Reguli. Ego, quam ille præponendam & magis eligendam, beatioram hanc appello; nec ullo minimo momento plus ei vitæ tribuo, quam Stoici. Quid interest, nisi quod ego res notas notis 89 verbis appello; illi nomina nova quærunt, quibus idem dicant? Ita quemadmodum in senatu semper est aliquis, qui interpretem postulet; sic isti nobis cum interprete audiendi sunt. Bonum appello, quidquid secundum naturam est; quod contra, malum. nec ego solus; sed tu etiam, Chrysippe, in foro, domi: in schola definis. Quid ergo? aliter homines, aliter philosophos loqui putes oportere, [quanti quidque sit?] aliter doctos, & indoctos? sed cum constiterit inter doctos, quanti res quæque sit; [si homines essent, usitate loquerentur:] dum res maneant, verba fingant arbitrato suo. Sed venio ad in- 30 constantiæ crimen, ne sæpius dicas, me aber- 90 rare: quam tu ponis in verbis; ego positam in re putabam. si satis erit hoc perceptum, in quo adjutores Stoicos optimos habemus, tantam vim esse virtutis, ut omnia, si ex altera parte ponantur, ne appareant quidem:

cum omnia, quæ illi commoda certe dicunt
 esse, & sumenda, & eligenda, & præposita,
 quæ ita definiunt, ut satis magno æstiman-
 da sint; hæc igitur cum ego tot nominibus a
 Stoicis appellata, partim novis & commen-
 titiis, ut ista *producta & reducta*, partim idem
 significantibus; quid enim interest, expetas,
 an eligas? mihi quidem etiam lautius vi-
 detur, quod eligitur, & ad quod delectus ad-
 hibetur. Sed, cum ego ista bona omnia dixe-
 ro, tantum refert, quam magna dicam; cum
 expetenda, quam valde: sin autem nec ex-
 petenda ego magis, quam tu eligenda; nec
 illa pluris æstimanda ego, qui bona, quam
 tu, qui producta appellas; omnia ista necesse
 est obscurari, nec apparere, & in virtutis,
 91 tanquam in solis radios incurrere. At enim,
 qua in vita est aliquid mali, ea esse beata
 non potest. Ne seges quidem igitur spicis
 uberibus & crebris, si avenam uspiam vide-
 ris: nec mercatura quæstuosa, si in maximis
 lucris parum aliquid damni contraxerit. An
 hoc usquequaque, aliter in vita? & non ex
 maxima parte de tota judicabis? an dubium
 est, quin virtus ita maximam partem obti-
 neat in rebus humanis, ut reliquas obruat?
 Audebo igitur, quæ secundum naturam sunt,

bona appellare, nec fraudare suo veteri nomine, potius quam aliquid novum exquirere; virtutis autem amplitudinem quasi in altera libræ lance ponere. Terram, mihi crede, ea lanx, & maria deprimet, semper enim ex eo, quod maximas partes continet, latissimeque funditur, tota res appellatur. Dicimus aliquem hilare vivere: igitur, si semel tristior effectus est, hilara vita amissa est? At hoc in eo M. Craſſo, quem semel ait in vita risisse Lucilius, non contigit, ut ea reminus ἀγέλασος, ut ait idem, vocaretur. Polycratem Samium felicem appellant, nihil acciderat ei, quod nollet, nisi quod annulum, quo delectabatur, in mare abjecerat. Ergo infelix una molestia? felix rursus, cum is ipse annulus in præcordiis piscis inventus est? Ille vero, si insipiens, (quod certe, quoniam tyrannus;) nunquam beatus: si sapiens; ne tum quidem miser, cum ab Oroete prætore Darei in crucem actus est. At multis malis affectus. Quis negat? sed ea mala virtutis 3 I magnitudine obruebantur. An ne hoc quidem Peripateticis concedis, ut dicant, omnium virorum bonorum, id est, sapientum, omnibusque virtutibus ornatorum, vitam omnibus partibus plus habere semper boni, quam

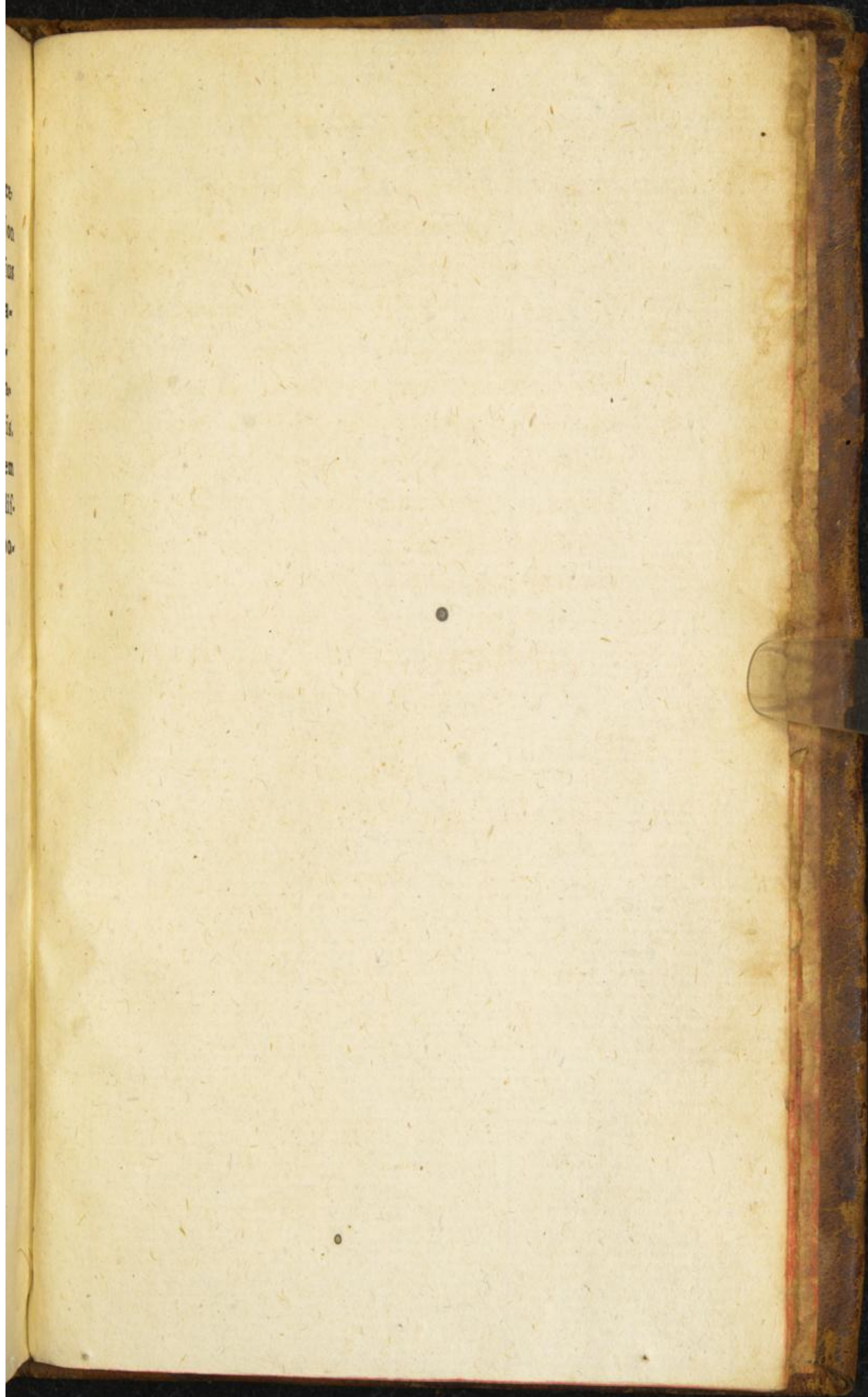
mali? Quis hoc dicit? Stoici scilicet. **mini-**
me. Sed isti ipsi, qui voluptate & dolore om-
 nia metiuntur, nonne clamant, sapienti plus
 semper adesse, quod velit, quam quod nolit?
 Cum tantum igitur in virtute ponant ii, qui
 se fatentur virtutis causa, nisi ea volupta-
 tem acciret, ne manum quidem versuros faif-
 se; quid facere nos oportet, qui quamvis
 minimam animi præstantiam omnibus bonis
 corporis anteire dicamus, ut ea ne in con-
 spectu quidem relinquuntur? Quis enim est,
 qui hoc cadere in sapientem dicere audeat,
 ut, si fieri possit, virtutem in perpetuum abji-
 ciat, ut dolore omni liberetur? Quis nostrum
 dixerit, quos non pudet ea, quæ Stoici aspe-
 ra dicunt, mala dicere, melius esse, turpiter
 aliquid facere cum voluptate, quam hone-
 94 ste cum dolore? Nobis Heracleotes ille Dio-
 nyfius flagitiose descivisse videtur a Stoicis
 propter oculorum dolorem. quasi vero hoc
 didicisset a Zenone, non dolere, cum dole-
 ret? illud audierat, nec tamen didicerat, ma-
 lum illud non esse, quia turpe non esset, &
 esse ferendum viro. Hic si Peripateticus faif-
 set, permansisset, credo, in sententia, quo-
 niam dolorem dicunt malum esse. De asperi-
 tate autem ejus fortiter ferenda præcipiunt

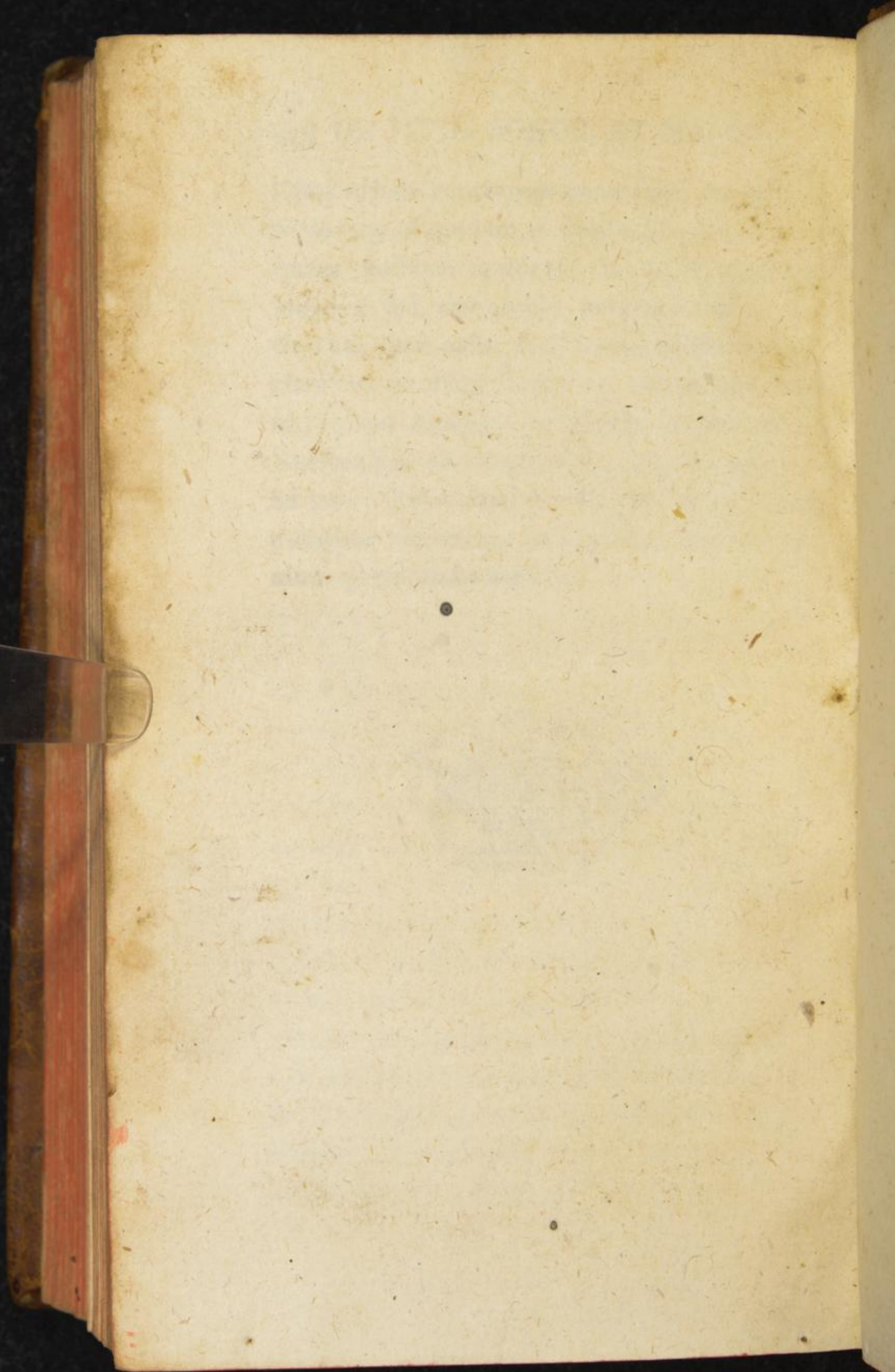
eadem, quæ Stoici: & quidem Arcefilas tuus, etfi fuit in differendo pertinacior, tamen noster fuit: erat enim Polemonis. Is cum arderet podagræ doloribus, visitassetque heminem Carneades, Epicuri perfamiliaris, & tristis exiret, Mane, quæso, inquit, Carneade noster: nihil illinc huc pervenit, ostendit pedes, & pectus. attamen hic mallet non dolere. Hæc igitur est nostra ratio, quæ tibi ³² videtur inconstans: cum propter virtutis cœlestem ⁹⁵ quandam, & divinam, tantamque præstantiam, ut, ubi virtus sit, resque magnæ, sumendæ, laudabilesque virtute gestæ, ibi esse miseria & ærumna non possit, tamen labor possit & molestia; non dubitem dicere, omnes sapientes semper beatos esse, sed tamen fieri posse, ut sit alius alio beatior.

Atqui iste locus est, Piso, tibi etiam atque etiam confirmandus, inquam; quem si tenueris, non modo meum Ciceronem, sed etiam me ipsum abducas licebit. Tum Quintus, ⁹⁶ Mihi quidem, inquit, satis hoc confirmatum videtur: lætor quidem, philosophiam, cujus antea supellectilem pluris æstimabam, quam possessiones reliquorum, ita mihi dives vldebatur, ut ab ea petere possem, quidquid in studiis nostris concupissem; hanc igitur

lætor etiam acutiorem repertam, quam ceteras: quod quidam ei deesse dicebant. Non quam nostram quidem, inquit Pomponius jocans; sed mehercule pergrata mihi oratio tua. quæ enim dici Latine posse non arbitrabar, ea dicta sunt a te, nec minus plane, quam dicuntur a Græcis, verbis aptis. Sed tempus est, si videtur; & recta quidem ad me. Quod cum ille dixisset, & fatis disputatum videretur, in oppidum ad Pomponium perreximus omnes.

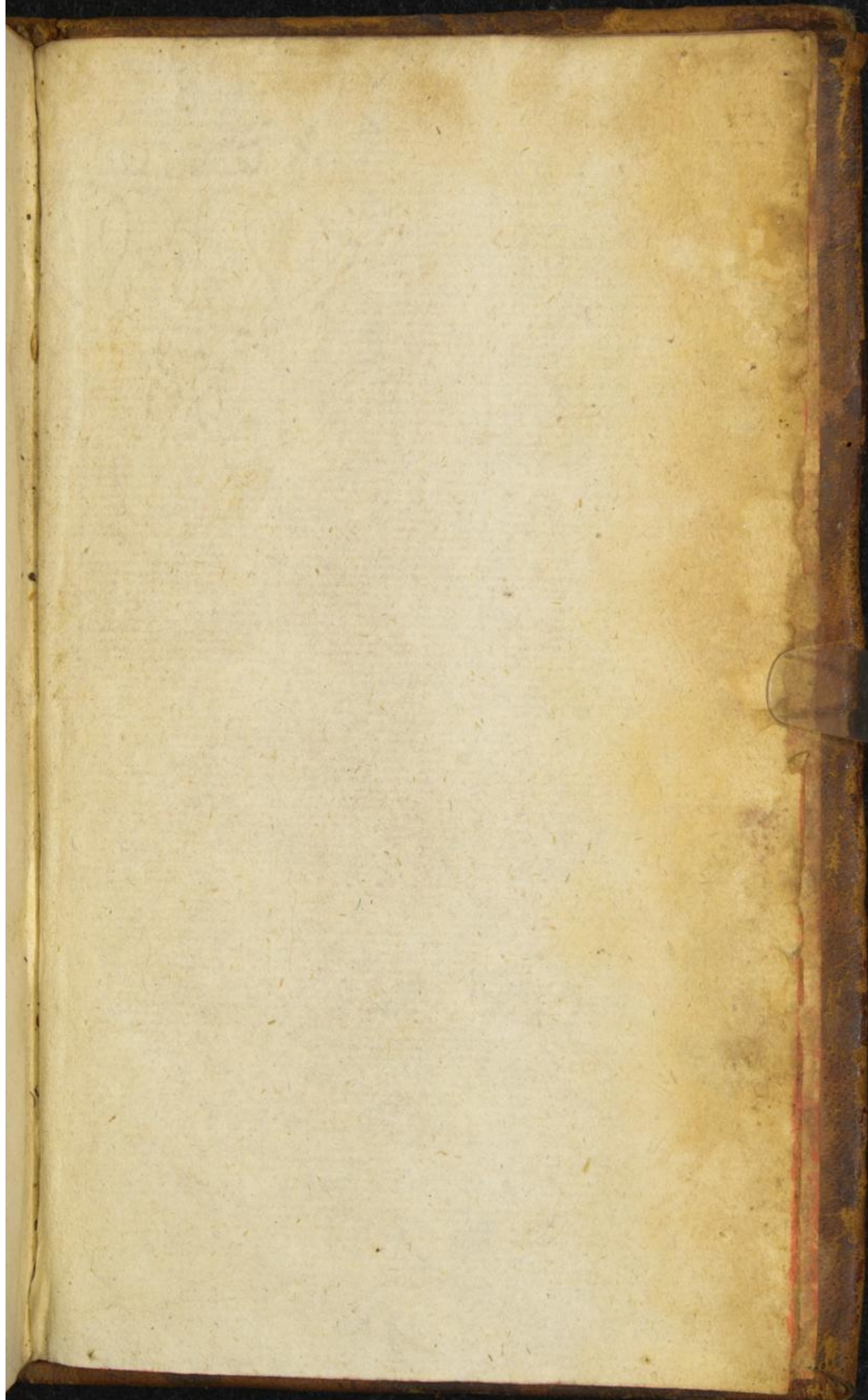

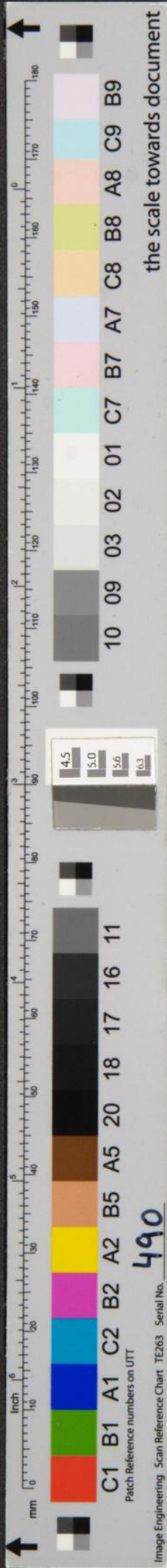

C1 B1 A1 C2 B2 A2 B5 A5 20 18 17 16 11
Patch Reference numbers on UTT

490

Image Engineering Scan Reference Chart TE263 Serial No.

the scale towards document

